

Vabariigi valitsuse määruse
„Märjamaa järtade maastikukaitseala kaitse-eeskiri” eelnõu
SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Looduskaitseaduse (edaspidi ka *LKS*) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Eelnõukohase määrusega muudetakse olemasoleva Märjamaa järtade maastikukaitseala (edaspidi *kaitseala*) kaitsekorda, laiendatakse kaitstavat ala, liidetakse kaitsealaga Niidiaia tammiku kaitseala ja kehtestatakse uus kaitse-eeskiri.

Kaitseala asub Rapla maakonnas Märjamaa vallas Haimre, Nõmmeotsa ja Kõrtsuotsa külas.

Märjamaa järtade maastikukaitseala territoorium on olnud kaitse all 1981. aastast, kui Eesti NSV Rapla Rajooni RSN Täitevkomitee 24. novembri 1981. aasta otsusega nr 268 „Looduskaitse kohta Rapla rajoonis” võeti kaitse alla eesmine ja tagumine järta. Märjamaa järtade maastikukaitseala kaitse-eeskirja kinnitas Vabariigi Valitsus 23. märtsi 2006. a määrusega nr 82 „Märjamaa järtade maastikukaitseala kaitse-eeskiri”. Niidiaia tammik võeti kaitse alla Märjamaa Rajooni TSN Täitevkomitee otsusega nr 48 „Looduskaitse organiseerimisest Märjamaa rajoonis” 27. mail 1958. aastal. 2022. aastal tegi Transpordiamet ettepaneku laiendada Märjamaa järtade maastikukaitseala riigitee 4 Tallinna–Pärnu–Ikla maantee ehitamiseks vajalike ärälõigete kompenseerimiseks hüvitusmeetmena 5,7 ha võrra.

Vastavalt looduskaitseaduse § 91 lõikele 1 kehtivad enne selle seaduse jõustumist kaitse alla võetud kaitsealade ja kaitstavate looduse üksikobjektide kaitseks kehtestatud kaitse-eeskirjad ja kaitsekord seni, kuni looduskaitseaduse alusel kehtestatakse uued kaitse-eeskirjad. Seega ei võeta määrusega kaitse alla uut ala, vaid kinnitatakse kaitse all olevale alale kehtivate õigusaktide kohane kaitsekord.

Eelnõukohase määrusega muudetakse looduskaitseaduse § 13 lõike 1 alusel olemasoleva maastikukaitseala piire. Märjamaa järtade maastikukaitsealale liidetakse juurde Niidiaia tammiku kaitseala ning Transpordiameti ettepanekul maantee ehitamiseks vajalike ärälõigete hüvitamiseks esitatud 5,7 ha suurune metsala. Muudatuse on tinginud vajadus tagada nõukogu direktiivi nr 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7–50; edaspidi *loodusdirektiiv*) I lisas nimetatud metsaelupaigatüüpide kaitse. Kaitseala hõlmab Natura võrgustikku kuuluva Märjamaa järtade loodusala.

Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna spetsialist Maret Hobolainen (tel 5343 7448, e-post maret.hobolainen@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna juhtivspetsialist Riina Kotter (tel 503 7128, e-post riina.kotter@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti õigusosakonna vanemjurist Reelika Metshein (tel 5697 7994, e-post reelika.metshein@keskkonnaamet.ee), keeleliselt on toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee). Keskkonnaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministereiumitevahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post marika.erikson@envir.ee).

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1. Kaitse-eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala kaitse-eesmärk on kaitsta karstiaala (järtad), looduslikke ja poollooduslikke kooslusi, maastikuilmet, elustiku mitmekesisust ning kaitsealuseid liike. Kaitsealal kaitstakse loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpe karstijärvi ja -järvikuid (3180*)¹, kuivasid niite lubjarikkal mullal (6210*), liigirikkaid niite lubjavaesel mullal (6270*), sinihelmikakooslusi (6410), puisniite (6530*), vanu loodusmetsi (9010*) ja rohunditerikkaid kuusikud (9050). Kaitsealal kaitstakse liiki, mida nõukogu direktiiv 92/43/EMÜ nimetab II lisas, ja selle kasvukohta. See liik on püst-linalehik (*Thesium ebracteatum*). Lisaks kaitstakse kaitsealal kõrget kannikest (*Viola elatior*), harivesilikku (*Triturus cristatus*) ja kanakulli (*Accipiter gentilis*) ning nende elupaiku.

Vastavalt looduskaitseeaduse §-le 7 on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelistest lepingutest tulenev kohustus ning linnu- ja loodusdirektiivi rakendamine. Märjamaa järtade looduskaitseala kaitse all olemise eelduseks on alale eesmärgiks seatud väärtuste ohustatus, haruldus, esteetiline väärtus ja loodusdirektiivi rakendamine.

Haruldased ja ohustatud looduslikud mageveekogud, metsa- ja niidukooslused. Märjamaa järtade maastikukaitsealal asuvad looduslikud ja poollooduslikud kooslused – elupaigatüübid karstijärved ja -järvikud (3180*), liigirikkad niidud lubjarikkal mullal (6210*), liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*) ja puisniidud (6530*; paiknevad koos ühel alal), sinihelmikaniidud (6410), vanad loodusmetsad (9010*), vanad laialehised metsad (9020) ja rohunditerikkad kuusikud (9050) – on haruldaste ja ohustatutena lisatud loodusdirektiivi I lissasse ning osaliselt märgitud esmatahtsate elupaikadena, mille kaitse tagamisel on Euroopa Liidul ja selle liikmesriikidel eriline vastutus. Metsaelupaigad ja poollooduslikud rohumaad on intensiivse majanduse tõttu muutunud Euroopa boreaalses piirkonnas haruldaseks ja seetõttu on ohustatud ka paljud nende kooslustega seotud liigid, kes kasutavad eespool nimetatud elupaigatüüpi elupaigana või toitumisalana. Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud liike ja nende elupaiku ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Loodusdirektiivi artikli 6 punkti 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada nende direktiivi lissades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks vajalikud kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpide ja liikide ökoloogilistele nõudlustele.

Vanad loodusmetsad (9010*) on laia mahuga elupaigatüüp, mida on mujal Euroopas hakatud nimetama läänetaigaks ja mis hõlmab eeskätt vähese inimõjuga vanu metsi, aga ka looduslikult uuenenud hiljutisi põlendikke katvaid nooremaid puistuid. Vanades loodusmetsades leiavad elupaiga paljud ohustatud liigid, eriti samblad, samblikud, seened ja selgrootud loomad. Intensiivse metsamajandamise tõttu on vanadele loodusmetsadele iseloomuliku puistuga metsad kadumisohus. Kuna Raplamaal on palju lubjakivimaardlaid, siis on ohutegur ka kaevandustegevus. Elupaigatüüpi **rohunditerikkad kuusikud (9050)** kuuluvad salukuusikud ja kuuseenamusega soostuvad või soostunud puistud. Rohurindes kasvavad enamasti kõrgekasvulised lopsakad salutaimed või kõrrelised ja sõnajalad. Samas võib taimestik olla ka kiduram, kui arvestada näiteks sinilille-kuusikuid, mis on Raplamaal enim

¹ Sulgudes on siin ja edaspidi kaitstava elupaigatüübi koodinumber vastavalt nõukogu direktiivi nr 92/43/EMÜ I lisale. Tärniga (*) on tähistatud esmatahtsad elupaigad.

levinud. Peamine ohutegur metsaelupaikadele on intensiivne metsamajandamine. Ühtlasi ohustab metsaelupaiku kaevandamine, mille käigus metsakooslus otseselt hävitatakse. Elupaiku kahjustatakse, kui kaevandatakse külgnevat ala ning selle tõttu muudetakse ala veerežiimi, keskkonna happelisust ja tormikindlust.

Poollooduslikud kooslused on sellised rohumaad, mida on majandatud pikka aega ekstensiivselt ja milles kasvavate liikide arv on suur. Niitmise korral viiakse niide (toitained) alalt minema, selle tegevusega paranevad eri liikide elustikutingimused. **Kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210*)** on rohumaa tüüp lubjarikkal mineraalmullal, mida iseloomustab suur liigirikkus. Elupaigatüüp on oluline käpaliste kasvukoht. **Liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*)** on lubjavaesel pinnal paiknevad poollooduslikud pärisaru- ja paluniidud. Üldiselt on kooslus liigirikas. Võrreldes elupaigatüübiga kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210*) kasvavad siin toitainete suhtes vähemhõudlikud taimeliigid. **Puisniidud (6530*)** on tekkinud võsa ja puude osalise raiumise, niitmise ja karjatamise koosmõjul. Sel moel tekivad alale mitmekesised valgus- ja niiskustingimused, mis võimaldavad kõrvuti kasvada erinevatel niidu- ja metsataimedel. Puudest kasvab puisniidul sageli laialehiseid liike (tamme, saart, pärna, vahtrat), rohurindes leidub palju haruldasi ja ohustatud niiduliike, sealhulgas käpalisi. Puisniidud ja liigirikkad niidud lubjavaesel mullal paiknevad Niidiaia tammikus koos ühel alal. Samuti on osa ajaloolisi puisniite kaardistatud elupaigatüübina vanad laialehised metsad (9020*). **Sinihelmikaniidud (6410)** asuvad valdavalt tugevalt kuivendatud aladel, kuid pakuvad kasvukohti mitmele käpalisele. Rohumaid ohustab ühelt poolt vähene inimtegevus, mille tõttu need alad metsastuvad. Teisalt ohustab kooslust liigne hooldus, sest sage niitmine või heina purustamine vähendab soontaimede mitmekesisust. Negatiivse toimega on ka igasugune ehitustegevus, kaevetööd jms, mis kahjustab rohumaid otseselt.

Karstialale jäävate rohumaa elupaikadega kattub peamises osas karstiala pinnavorm, aga ka elupaigatüüp **karstijärved ja -järvikud (3180*)**. Eestis leidub ajutisi järvikuid või muutuva veetasemega järvi karstunud lubjakivialadel. Kevaditi täituvad need karstiõonte kaudu veega, vesi on läbipaistev, hele ja kalk. Suveks jäävad karstijärved tavaliselt kuivale ja nende põhja katab enamasti niiskuslembene taimestik. Kalad ajutistes järvikutes puuduvad, neis elab haruldasi selgrootuid, keda püsijärvedes pole. Karstijärvedele ja -järvikutele on kõige suuremaks ohuks veerežiimi muutus. Samuti mõjutavad kooslusi negatiivselt veekogumisalal olevad asulad ja farmid, seal tehtav intensiivpõllumundus ning maaparanduse mõju.

Haruldaste ja ohustatud liikide elupaigad kattuvad loodusdirektiivi I lisa elupaikadega. Kui elupaigad on kaitstud, siis on tagatud ka liikide jaoks stabiilne keskkond.

Püst-linalehik (*Thesium ebracteatum*) on II kaitsekategooria soontaim, mis kuulub loodusdirektiivi II lisa liikide hulka. Liikide ohustatuse hindamise (2017) järgi kuulub püst-linalehik ohualdiste liikide kategooriasse. Taim on madalakasvuline ja väikeste õitega, mistõttu on seda rohu seest üpris raske leida. Liik sõltub otseselt poollooduslikest kooslustest, sest ei suuda pikalt kõrreliste ja teiste sarnaste dominantidega konkureerida. Püst-linalehikut ohustab keskkonna oluline muutmine (ehitamine, metsastamine, intensiivne põllumajandus jms).

Harivesilik (*Triturus cristatus*) on II kaitsekategooria loomaliik, kes kuulub loodusdirektiivi II lisa liikide hulka. Liikide ohustatuse hindamise (2017) järgi kuulub harivesilik ohualdiste liikide hulka. Harivesilik eelistab elupaigana väikesi järvi, metsakraave, küla- ja saunatiike, kopra ülejutusalasid ning karjääriveekogusid. Sellised veekogud asustatakse tihti kaladega, kes söövad harivesilike vastseid ning muudavad elukeskkonna sobimatuks. Järtad on seevastu sellised kooslused, mis suvel kuivavad, seega ei teki neisse kalade populatsioone, mis omakorda

teeb karstialad liigile väga sobivateks elupaikadeks. Harivesilikke ohustavad röövliigid, veerežiimi muutused, reostus ja veekogude kinnikasvamine.

Kanakull (*Accipiter gentilis*) on II kaitsekategooria linnuliik. Liikide ohustatuse hindamise (2019) järgi kuulub kanakull ohualdiste liikide kategooriasse. Kanakull eelistab pesitseda vanas okasmetsas ning peab saagijahti nii metsaaladel kui ka kultuurmaastikus (Väli, Tuule, Kanakulli (*Accipiter gentilis*) kaitse tegevuskava). Pesa rajatakse keskmiselt vanemasse kui 80-aastasesse okaspuupuistusse. Suurimad liiki ohustavad tegurid Eestis on pesapaikade hävimine ning toidubaasi vähenemine, toitumisalade kvaliteedi halvenemine ja pesitsusaegne häirimine.

Kõrge kannike (*Viola elatior*) on II kaitsekategooria soontaim. Liikide ohustatuse hindamise (2017) järgi kuulub kõrge kannike ohualdiste liikide kategooriasse. Tegemist on kuni 40 cm kõrguseks kasvava rohttaimega, mille kasvukohtadeks võivad olla nii poollooduslikud kooslused kui ka looduspõhised metsad ja metsaservad. Liiki ohustavad rohumaade hooldamata jätmine ning liigne võsastumine ja kulustumine.

Esteetiline väärtus

Märjamaa järtade looduskaitsealal paikneb ühel ja samal alal koos unikaalne kooslus: karstialal saab näha karstijärve, suvel jällegi avatud vaadetega pärandkooslust metsa taustal. Seega pakub kaitseala esteetiliselt kauneid vaateid ja ala maastikuilmel on suur väärtus. Kaitseala vahetus läheduses asuvad ka Märjamaa järtade terviserajad ja kettagolfipark. Arvatakse, et Märjamaa nimi pärineb kolme ajutise järve (järta) tekkimisest heinamaadele. Maastikukaitsealale jääb Niidiaia tammik koos sealsete põlispuude ja puisniiduga ning kaks pärandkultuuriobjekti: Järta heinamaa ja Nõidama Nõiakivi. Kaitseala kaitse-eeskiri arvestab, et võimalike maastikuilmet kahjustavate tegevuste puhul saab kaitseala valitseja teha kaalutletud otsuse tegevuse lubatavuse kohta.

Loodusdirektiivi rakendamine

Loodusdirektiivi ülesanne on kaitsta ohustatud liike ja elupaigatüüpe ning aidata kaasa looduse mitmekesisuse säilimisele ja taastamisele. Direktiivi artikli 6 lõike 1 kohaselt tuleb liikmesriikidel kehtestada direktiivi lisades nimetatud elupaigatüüpide ning liikide ja nende elupaikade kaitseks vajalikud kaitsemeetmed, mis vastavad nende elupaigatüüpidele ja liikide ökoloogilistele nõudmistele. Märjamaa järtade maastikukaitseala kuulub Märjamaa järtade loodusala (rahvusvaheline kood EE0020408) koosseisus üleeuroopalisse kaitsealade võrgustikku Natura 2000. Loodusala eesmärk on loodusdirektiivi I lisas nimetatud elupaigatüüpide kaitse. Kaitse-eesmärkideks seatud elupaigatüüpide karstijärvede ja -järvikute (3180*), kuivade niitude lubjarikkal mullal (6210*), liigirikaste niitude lubjavaesel mullal (6270*), sinihelmikakoosluste (6410), puisniitude (6530*), vanade looduspõhised (9010*) ja rohunditerikaste kuusikute (9050) kaitse on ühtlasi Eesti riigi rahvusvaheline kohustus. Samuti on loodusala kaitse-eesmärgiks püst-linalehik, mida loodusdirektiiv nimetab II lisas, ja tema kasvukoht.

Lisaks eespool nimetatud väärtustele on Märjamaa järtade maastikukaitseala kaitse all hoidmine oluline teistegi haruldaste ja ohustatud elupaikade ning taime- ja loomaliikide kaitseks. Kõikide liikide eraldi kaitse-eesmärgina nimetamine ei ole vajalik, kuna eesmärgiks seatavate katusliikide, nende elupaikade ja koosluste kaitseks kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. See tähendab, et kaitsekorra väljatöötamisel on lähtutud kaitse-eesmärgina loetletud liikide ja koosluste ökoloogilistest nõudlustest. Seeläbi tagatakse kaitse kõikidele liikidele, kelle elupaigaks on kaitse-eesmärgiks olev kooslus, või ka neile liikidele, kelle elupaigaeelistused sarnanevad eesmärgina loetletud katusliikide omadega. Kaitseala

kaitse-eesmärgiks on seatud need kooslused ja kaitsealused liigid, kelle kaitse jaoks on tegemist esindusliku ja soodsa seisundi säilitamiseks olulise alaga. Kaitse-eesmärgiks on seatud ka need liigid, kelle kaitse sellel alal on loodusdirektiivist tulenev rahvusvaheline kohustus või kelle soodsa seisundi säilimiseks pikaajaliselt ei piisa ainult isendikaitsest. Teisi kaitsealuseid liike ei ole kaitsekorra määramisel aluseks võetud, kuid nende puhul on arvestatud, et eesmärgiks seatavate katusliikide ja koosluste alusel kehtestatav kaitsekord tagab ka nende kaitse. Kaitse-eeskirjas sätestatud kaalutlusõiguse (LKS § 14 lõige 2) teostamisel lähtutakse sellisel juhul LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse nõuetest. Teiste sõnadega tuleb nende liikide puhul kaitseala valitseja nõusolekul lubatud tegevusteks ja kaitseala valitseja nõusolekuta keelatud tegevusteks nõusolekut andes arvestada, et kavandatud tegevus ei oleks vastuolus LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse põhimõtetega. Isendikaitse väldib konkreetsete isendite surmamist, kahjustamist ja hävitamist, kuid ei taga nende liikide elupaikade säilimist sellises mahus, et oleks tagatud nende liikide püsiv pikaajaline säilimine nende levikualal.

Keskonnaregistri andmetel on kaitsealal lisaks kaitseala kaitse-eesmärkideks seatud liikidele registreeritud mitu teist kaitsealust liiki. II kaitsekategooria liikidest on registreeritud laanerähn (*Picoides tridactylus*), III kaitsekategooria liikidest väike-kärbsenäpp (*Ficedula parva*), herilaseviu (*Pernis apivorus*), laanepüü (*Tetrastes bonasia*), rabakonn (*Rana arvalis*), harilik käoraamat (*Gymnadenia conopsea*) ja suur käöpõll (*Listera ovata*). Kaitsealuste liikide elupaikades on vajalik arvestada, et kaitseala valitseja võib tuginedes LKS §-s 55 sätestatud isendikaitse sätetele seada lisaks kaitse-eeskirjas esitatud piirangutele liigispetsiifilisi tingimusi, mis on vajalikud isendikaitseks.

Märjamaa järtade maastikukaitsealal on kaitse-eesmärkide hulgast eemaldatud niiskuslembesed kõrgrohustud (6430), lood (alvarid – 6280*) ning aas-rebasesaba ja ürt-punanupuga niidud (6510), sest värskete inventuuride tulemusel on need kooslused määratud teiseks elupaigatüübiks (6410 ja 6210*). Rohumaad paiknevad küll paepinnasel, kuid märja loopealse kasvukohatüüpi need ei sobitu, kuna domineerivaks liigiks ei ole lubikas. Lisaks soovitakse ühtlustada kaitseala ja loodusala kaitse-eesmärgid. Loodusalal on varem neid rohumaid kaitstud elupaigatüüpina 6410 ja 6210*.

2.2. Kaitse alla võtmise otstarbekus

Märjamaa järtade maastikukaitseala piirkond on kaitse all olnud 1981. aastast, kui kaitse alla võeti eesmine ja tagumine järta. Niidiaia tammik võeti esimest korda kaitse alla 1958. aastal. Ala peamine eesmärk on endiselt karstiala maastikuilme, elustiku mitmekesisuse ja looduslike ja poollooduslike koosluste kaitse.

Kaardistatud loodusdirektiivi elupaikadest moodustavad karstijärved ja -järvikud (3180*) kaitsealast 20% (24 ha). Kuivad niidud lubjarikkal mullal (6210*) moodustavad 7% kaitsealast (8,5 ha) ja on esinduslikkusega B ja C (esinduslik kuni arvestatav). Liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*) paiknevad Niidiaia tammikus ja moodustavad kaitsealast 6% (7,6 ha). Puisniidud (6530*) on arvestatud kaasneva elupaigana elupaigatüübi 6270* sees. Peamise osa Niidiaia tammikust moodustab puudeta rohumaa (umbes 5,3 ha) ja puisniit moodustab väiksema osa (umbes 2,3 ha), esinduslikkusega B (esinduslik). Puisniiduna ei ole kaardistatud loodusala läänepoolse lahustüki puudega rohumaa osasid (osaliselt elupaigatüüp 9020*), kuigi seal on sobivaid liigirikkaid niite tammede jt puude vahel. Kuna loodusala peamine eesmärk on puisniidu ja püst-linalehiku kaitse, võib pidada puisniidu potentsiaalset väärtust 2020. aasta seisuga suuremaks metsaelupaigast ning elupaigatüüp 9020* arvestatakse

elupaigatüübi 6530* hulka. Sinihelmikakoosluseid (6410) on kaitsealal kaardistatud 12% (14,8 ha) ja need on esinduslikkusega C (arvestatav). Vanad loodusmetsad (9010*) moodustavad 55% (66,7 ha) kaitsealast ja on esinduslikkusega A–C (väga esinduslik kuni arvestatav). Rohunditerikkad kuusikud (9050) moodustavad kaitsealast 2% (3 ha) ja on esinduslikkusega B (esinduslik).

Praegu on Märjamaa järtade maastikukaitseala harivesiliku elupaigad heas seisundis. Loodusala moodustamise ajal ei olnud harivesiliku inventuure alal tehtud ja Märjamaa järtadel polnud liigi leiukohta. 2013. aastal leiti aga 30 harivesilikumuna. Harivesiliku kaitseks on Eestisse rajatud sadu tehisveekogusid, mida on vajalik hooldada, et need kinni ei kasvaks. Tehisveekogu probleemseks küljeks peetakse asjaolu, et neid asustatakse sageli kaladega, kes söövad harivesilike vastseid ja muudavad elukeskkonna seega sobimatuks. Järtad on seevastu sellised kooslused, mis suvel kuivavad, seega neisse ei teki kalade populatsioone. Seetõttu on suured karstialad liigile tõenäoliselt väga sobilikud elupaigad. Kuna järtad kuivavad varakult, siis on oluline, et ajutised veekogud soojeneksid kiiresti, sest vastsete areng on sel juhul kiirem. Kasvav võsa katab veepeegli ja seetõttu soojeneb veekogu aeglasemalt. Karstialalt on vajalik võsa eemaldada, see parandab nii poollooduslike kooslustega seotud taimede kasvukohtade kui ka harivesiliku elupaiga seisundit. Ühtlasi on vajalik vältida kemikaalide järve sattumist – karstiaala piirneb vahetult Tallinna–Pärnu–Ikla maanteega, millelt võib vette kanduda hajureostust.

Kanakulli seisund alal on soodne. Liik on alal pesitsenud regulaarselt, pesamets on teada alates 2012. aastast. 2020. aastal oli pesaterritoorium asustatud ja pesitsus edukas.

Püst-linalehiku populatsioon Märjamaa järtade maastikukaitsealal on elujõuline. 2020. aastal loendati vähemalt 1900 taime. Püst-linalehiku kasvukohti on keskkonnaregistris üheksas leiukohas. Arvestades lähedastelt paiknevaid kasvukohti võib leiukohad jaotada kolmeks tuumalaks. Kõige arvukam ja esinduslikum ala jääb Tallinna–Pärnu–Ikla maantee äärde, kus on loendatud üle 1800 taime. Niidiaia tammikus on loendatud üle 400 taime ja loodusala läänepoolsel rohumaal umbes 250 taime. Loodusdirektiivi järgi on prioriteetne liigi kasvukohti liigile soodsal viisil säilitada. Alasid on vajalik suve teises pooles korra niita ja nende alalt eemaldada. Püst-linalehiku seisundit võib hinnata kasvukohaks olevate rohumaade kvaliteedi järgi.

Kõrge kannike leiti Märjamaa järtade maastikukaitsealalt esimest korda püst-linalehiku inventuuri käigus 2013. aastal, kui loendati 52 isendit. 2020. aastaks on kasvukohad säilinud, loendati 26 isendit ja keskkonnaregistrisse on kantud seitse leiukohta.

Märjamaa järtade maastikukaitseala kaitse all hoidmine on põhjendatud ka asjaoluga, et tegemist on Natura võrgustikku kuuluva alaga. Kaitseala asub Märjamaa järtade loodusalal.

2.3. Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

Kaitseala tüübiks on valitud maastikukaitseala, kuna ala peamine kaitse-eesmärk on mitmekesiste loodusmaastike kaitse. Vastavalt looduskaitseaduse § 28 lõikele 1 moodustatakse maastikukaitseala maastiku säilitamiseks, kaitsmiseks, uurimiseks, tutvustamiseks ja kasutamise reguleerimiseks. Hoiuala kaitsekord ei ole piisav, sest hoiualale ei koostata kaitse-eeskirja, mis on erinevate kaitseväärtuste olemasolu korral kaitseerežiimi täpsustamiseks vajalik. Samuti ei võimalda hoiuala kaitsekord mitme eri rangusega võõndi

moodustamist ja vajalike piirangute rakendamist. Püsielupaik ei sobi kaitseala tüübiks, sest seal kaitstakse ainult konkreetse liigi elupaika, mitte erinevate väärtustega looduskompleksi.

2.4. Kaitstava loodusobjekti välis- ja vööndite piirid

Kaitseala piiritlemisel on lähtunud põhimõttest, et kaitsealasse on hõlmatud kaitset vajavad loodusväärtused ja loodusväärtustele vajalik puhver ning ala piirid peavad olema looduses võimalikult selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad. Seetõttu on piiritlemisel eelistatult kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid objekte (teed, sihid, hooned, maaüksused), mõnes kohas on kasutatud ka mõttelisi sirgeid. Kaitseala piir on kantud kaardile, kasutades alusena Eesti põhikaarti (mõõtkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

Märjamaa järtade maastikukaitseala pindala on 119,5 ha, millest sihtkaitsevööndisse kuulub 74,8 ha ja piiranguvööndisse 44,7 ha. Kaitseala maaomandist on riigiomandis 77,5 ha (sh sihtkaitsevööndis 58,8) ja eraomandis 42 ha (sh sihtkaitsevööndis 16 ha).

Võrreldes Vabariigi Valitsuse 23. märtsi 2006. a määrusega nr 82 „Märjamaa järtade maastikukaitseala kaitse-eeskiri” suureneb kaitseala pindala 5,7 ha võrra. Kaitseala suureneb asendusala arvelt, mis lisatakse maastikukaitsealale, arvestades riigitee 4 Tallinna–Pärnu–Ikla (E67) 62,0–78,5 km Päädeva–Konuvere lõigu I klassi maantee ehitamiseks vajaliku maa ärälõigetega olemasolevast elupaigast 9010*, kuna elupaiga kadu ei ole võimalik leevendada. Kaitseala laieneb kaitseta maa arvelt 5,7 ha (Märjamaa metskond 81 katastriüksus; 50403:001:0093). Liidetav maa kuulub riigi omandisse ja tsoneeritakse sihtkaitsevööndisse.

Kaitseala välispiir kulgeb mööda maaüksuste piire, teid (teed jäävad kaitsealast välja), sihte (jäävad kaitsealast välja), hooned (hooned jäävad kaitsealast välja) ja kõlvikupiire. Mõtteline sirge kulgeb katastriüksusel Märjamaa metskond 81 (50403:001:0093) asuva kõlvikupiiri ja nimetatud katastriüksuse piiri vahel läbides punkte koordinaatidega 58,89963739 ja 24,47062709 ning 58,90058851 ja 24,47195375.

Märjamaa järtade sihtkaitsevööndisse jääb peamiselt seitse katastriüksust. Riigiomandisse kuuluvad Märjamaa metskond 201 (50403:001:0125) ja Märjamaa metskond 202 (50403:001:0135) ning osaliselt Märjamaa metskond 370 (50401:001:1319) ja Märjamaa metskond 81 (50403:001:0093) ning eraomandisse kuuluvad Uue-Märjamaa (50403:001:0400), Viinajärta (50403:001:0089) ja Järtaviina (50403:001:0090) katastriüksused.

Märjamaa järtade sihtkaitsevööndi ja piiranguvööndi piiriks on katastriüksuste ja kõlvikupiirid.

Märjamaa järtade piiranguvööndisse jääb 11 katastriüksust. Riigiomandisse kuuluvad Märjamaa metskond 36 (50403:003:0560), Märjamaa metskond 201 (50403:001:0125) ning osaliselt Märjamaa metskond 370 (50401:001:1319) ja Märjamaa metskond 202 (50403:001:0135). Eraomandisse kuuluvad Kase (50403:001:0582), Linnuriigi (50403:001:0096) ning osaliselt Tagajärta (50403:001:0095), Järtametsa (50403:001:0810), Järtaviina (50403:001:0090) ja Viinajärta (50403:001:0089) katastriüksused.

2.5. Kaitsekord

2.5.1. Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal esinevaid loodusväärtusi (eksperdid Renno Nellis Clanga OÜ-st; Marje Talvis OÜ-st Metsaruum; Sirje Azarov OÜ-st Consultare; Ott Luuk, Peedu Saar, Sander Laherand Pärändkoosluste kaitse ühingust; MTÜ kotkaklubi; MTÜ põhjakonn).

Kaitse-eeskirjaga kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagab kaitsealal asuvate liikide ja elupaikade soodsa seisundi ning on proportsionaalne saavutatavale efektile.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele (Eesti Vabariigi põhiseaduse, edaspidi *PS*, § 32). Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on *PS* §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb *PS* §-st 53. Tulenevalt *PS* §-dest 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja looduskaitseseaduse alusel võib omandiõigust piirata. Omandiõiguse põhiollemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjaga piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate loodusväärtuste säilimine. Ühtlasi täidetakse loodusdirektiivist riigile tulenev kohustus tagada loodusväärtuste kaitse Natura 2000 võrgustiku alal. Neid eesmärke saab lugeda õiguspäraseks, kuna abinõud, mis soodustavad eesmärgi saavutamist, on õiguslikult sobivad: kaitseala moodustamine ja loodusväärtusi kahjustavatele tegevustele piirangute seadmine aitab kaasa kaitseala eesmärkide täitmisele. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Eesti ja Euroopa loodusväärtuste säilimine on oluline eesmärk. Alale kaitse tagamisega ja tegevustele piirangute seadmisega ala loodusväärtused säilivad, loodusväärtusi kahjustavate tegevuste elluviimisel need hävivad.

Metsandus- ja kaevandamisalase ettevõtluse korral on teada risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive. Järgnevates kaitsekorra peatükkides on esitatud kitsenduste kaupa põhjendused, miks need piirangud on vajalikud.

Vastavalt kaitsekorra eripärale ja majandustegevuse piiramise astmele on kaitseala tsoneeritud piiranguvööndisse ja sihtkaitsevööndisse. Leebem kaitsereežiim seab ohtu kaitseala eesmärkide saavutamise, kuna ei võimalda tagada elupaigatüüpide ja liikide elupaikade säilimist. Osa kaitsealast on tsoneeritud sihtkaitsevööndisse senise piiranguvööndi ja kaitseta maa arvelt, et tagada metsaökosüsteemi ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse.

Veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmist, kalapüüki, ujuvvahendiga sõitmist, pilliroo ja adru varumist kaitse-eeskirjaga ei reguleerita, sest alal puuduvad püsivad veekogud ning rooalaid ei ole. Kuna alal veekogusid ei leidu, ei käsitleta kaitse-eeskirjas ka lautri või paadisilla püstitamist või laiendamist. Olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutoid ja veerežiimi taastamist ei reguleerita, sest kaitsealale ei jää maaparandussüsteeme. Kaitsealal ei leidu ka rikutud veerežiimiga alasid, mille taastamist oleks vajalik kaaluda.

2.5.2. Kaitsekorra üldpõhimõtted

Inimestel on lubatud viibida, pidada jahti ning korjata marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi kogu kaitsealal. Inimeste liikumine alal ja metsasaaduste korjamine ei kahjusta kaitse-eesmärke, kui inimesed järgivad looduskaitseeadust ning on tutvunud kaitseala kaitse-eesmärkidega. Märjamaa järtade maastikukaitsealal kaitse-eesmärgiks olevaid liike jahitegevus ei kahjusta, seega ei ole vajalik tegevust keelata. Kanakulli võib häirida, kui pesametsas jahti peetakse, kuid arvestades selle tegevuse ajutist kestust, ei ole jahipidamise piiramine otstarbekas.

Telkimine on lubatud kogu kaitsealal. Lõkke tegemine on lubatud kohas, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Lõkke tegemine selleks ettevalmistamata kohas on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Telkimine on kaitsealal lubatud, sest see ei ohusta kaitse-eesmärke. Kuna Märjamaa järtade maastikukaitseala puhul ei ole tegemist aktiivselt külastatava alaga, ei ole kaitsealal ette valmistatud ja tähistatud telkimiskohti. Kõige sobivam paik telkimiseks on kaitseala lääneosas paiknev rohumaa. Peamises osas koosneb kaitseala lamapuiduga metsadest, mille alusrinne on tihe ja mis seetõttu telkimiseks ei sobi. Samuti jääb kaitsealale suurel alal hooldamata karstialasid (järtasid), kus rohustu on kõrge, seega ei ole need alad samuti telkimiseks sobivad. Hooldataval rohumaal telkimine on sobilikum pärast seda, kui rohumaa on niidetud ja niide koristatud. Eesmärgiks olevad kooslused ei ole tallamisõrnad, kui ala külastab väiksem grupp inimesi. Taimed võivad küll lamanduda, kuid mõju populatsioonile ei saa pidada oluliseks. Samuti ei ohusta telkimine ka harivesilikku ja kanakulli, kes on liikuvad liigid. Füüsilise isiku või eraõigusliku juriidilise isiku omandis oleval kinnisasjal (sh õuealal) telkimisel ja lõkke tegemisel tuleb arvestada keskkonnaseadustiku üldosa seaduse §-des 35 ja 36 sätestatud. Lõkke tegemine on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Kaitsealal ei asu lõkke tegemiseks ettevalmistatud kohti, mistõttu on nõusoleku küsimine kaitseala valitsejalt vajalik. Lõkkekohad võivad väärtuslikel rohumaadel, k.a kaitsealuste liikide kasvukohtades, sealse elustiku lokaalselt hävitada, ühtlasi kaasneb ettevalmistamata kohas tule tegemisel tulekahjuoht. Kaitseala metsad on vanad ning neis on palju kuiva lamapuitu ja surnud puid, mis süttivad kuival perioodil kergelt.

Sõidukiga sõitmine on lubatud teedel, jalgrattaga ka radadel. Ehitusseadustiku § 92 lõike 1 kohaselt on tee inimeste, sõidukite või loomade liikumiseks või liiklemiseks ettenähtud rajatis. Kaitseala teedel sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmisele kohalduvad liikluseaduses sätestatud nõuded ja piirangud. Sealhulgas tuleb arvestada, et maastikusõidukit tohib teel liikumiseks kasutada liikluseaduse §-s 154 nimetatud juhul, st jõgede, teede ja muude takistuste ületamiskohtades ning lumega kaetud teel, mis ei ole mootorsõidukitele ajutiselt läbitav, ning teel, kus seda lubab sellekohane liikluskorraldusvahend, samuti politsei- ja tollitöötajad ametiülesannete täitmisel, haige toimetamisel haiglasse, päästetööde tegemisel ning muudel juhtudel, mis on seotud ametiülesannete täitmisega (nagu elektri- ja sideliinide hooldus- ja parandustööde tegemine või muud sellised tegevused). Muudel juhtudel sõidukiga ja maastikusõidukiga sõitmine on lubatud järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seotud tegevusel, kaitseala valitseja nõusolekul teostataval teadustegevusel, kaitse-eeskirjaga lubatud töödel, piiranguvööndis ehitise hooldamiseks ning piiranguvööndis metsa- ja põllumajandustöödel. Piirangud sõitmisele (ka jalgrattale) on vajalikud, sest maastikul sõitmine võib kahjustada maapinda ja sealset elustikku.

2.5.3. Tegevuste kooskõlastamine kaitseala valitsejaga

Tegevused, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud vastavalt looduskaitseaduse § 14 lõikele 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detailplaneeringut ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatisel kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, anda projekteerimistingimusi ja ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda veeluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatisi. Samuti ei ole lubatud kaitseala valitseja nõusolekuta jahiulukeid lisasöötä.

Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis kaitse-eeskirja kohaselt vajab kaitseala valitseja nõusolekut, kui see võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Praktikas on tingimuste esitamine kõige enam kasutatav võtte, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Tingimuste seadmine on võimalik, kui planeeritud tegevus ei kahjusta kaitse-eesmärke.

2.5.4. Sihtkaitsevöönd

2.5.4.1. Sihtkaitsevööndi eesmärgid

Sihtkaitsevöönd on kaitseala maa-ala seal väljakujunenud või kujundatavate looduslike koosluste säilitamiseks. Kaitsealal on üks sihtkaitsevöönd: Märjamaa järtade sihtkaitsevöönd.

Sihtkaitsevööndi kaitse-eesmärgiks on metsaökosüsteemi ning kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse. Metsaelupaikadest on sihtkaitsevööndis 66,2 ha elupaigatüüp vanad loodumetsad (9010*) ning 3 ha elupaigatüüp rohunditerikkad kuusikud (9050). Vanade loodumetsade seisund varieerub kõrge esinduslikkusega elupaikadest (A) keskmise esinduslikkusega (C) elupaikadeni. Rohunditerikkaste kuusikute seisund on hea (B).

2.5.4.2. Lubatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine on lubatud üksnes kaitseala valitseja nõusolekul. Kaitseala sihtkaitsevööndid koosnevad lamapuiduga metsadest, mille alusrinne on tihe ja kus ei ole võimalik rahvaüritust korraldada. Ainsad võimalikud rahvaürituse korraldamiseks sobilikud kohad on sihtkaitsevööndisse jäävad teed, mida on võimalik kasutada spordiürituse korraldamisel. Seatud piirangutega ei keelata väiksemaid rahvaüritusi, kuid välistatakse suuremad kontrollimata kogunemised, millega võib kaasneda oluline häiring. Alal ei paikne tallamisõrnu kooslusi või külastuse osas probleemseid paiku, et oleks vajalik seada rangemaid piiranguid. Üle 50 osalejaga üritus on vajalik kaitseala valitsejaga kooskõlastada, et vältida

kaitsealuste liikide kahjustamist või häirimist ja ohustamist. Säte on vajalik, sest kaitseala valitseja soovib veenduda, et planeeritavad tegevused ei kahjustaks ala elustikku ja kooslusi.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud koosluse kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile ja poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik tegevus, samuti kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik tegevus. Sihtkaitsevööndis on võimalik teha kujundusraiet juhul, kui sõlmitakse leping puisniidu taastamiseks või on vajalik kaitsealuse liigi elutingimusi oluliselt soodustada (nt püst-linalehiku kasvukohad). Muul juhul ei ole võimalik metsades raiet teha, sest sellega kahjustatakse või hävitatakse haruldasi ja ohustatud metsakooslusi, mis on kaitseala ja loodusala kaitse-eesmärgiks.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud olemasolevate rajatiste hooldustööd. Kavandatavasse sihtkaitsevööndisse jääb piiritähiseid, mida on vajalik aeg-ajalt hooldada. Samuti jääb sihtkaitsevööndisse üks pinnasekattega tee, mis ühendab kaitsealast väljaspool asuvat kinnistut maanteega ning mida peab vajaduse korral hooldama. Sihid ja rajad, mis jäävad sihtkaitsevööndisse, ei vaja hooldamist, sest need paiknevad väärtuslikes looduskooslustes ja neid ei kasutata igapäevaselt.

2.5.4.3. Vajalikud tegevused sihtkaitsevööndis

Märjamaa järtade sihtkaitsevööndis on poollooduslike koosluste aladel vajalik nende ilme ja liigikoosseisu säilimist tagav tegevus, nagu loomade karjatamine, rohu niitmine ja alalt eemaldamine ning puu- ja põõsarinde harvendamine. Püst-linalehiku ja harivesiliku elupaikades on nende liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik puu- ja põõsarinde harvendamine ning rohu niitmine ja alalt eemaldamine. Sihtkaitsevööndisse jäävate poollooduslike koosluste kogupindala on 1,8 ha.

2.5.4.4. Keelatud tegevused sihtkaitsevööndis

Sihtkaitsevööndis on kooskõlas kaitse-eeskirjaga sätestatud erisustega keelatud majandustegevus ja loodusvarade kasutamine. Vastavalt majandustegevuse seadustiku üldosa seadusele on majandustegevus iga iseseisvalt teostatav, tulu saamise eesmärgiga püsiv tegevus, mis ei ole seadusest tulenevalt keelatud. Tegevus, mille suhtes on kehtestatud teatamis- või loakohustus, loetakse samuti majandustegevuseks ka juhul, kui selle eesmärk ei ole tulu saamine. Seega kõik kaitse-eeskirja kaitsekorra üldpõhimõtete peatükis või sihtkaitsevööndi peatükis reguleeritud tegevused, mis on määrusega lubatud ja mida tehakse tulu saamise eesmärgiga, ning tegevused, mis on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul ja millega kaasneb teatamis- või loakohustus, on kaitsealal lubatud majandustegevus. Kaitse-eeskirjaga lubatakse sihtkaitsevööndis majandustegevust, mis ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärke või seisundit.

Sihtkaitsevööndis on keelatud uute ehitiste püstitamine, välja arvatud kaitseala valitseja nõusolekul rajatise püstitamine kaitseala tarbeks. Uute ehitiste püstitamine on keelatud, et vältida kaitsealuste liikide elupaikade ja väärtuslike metsa- ja poollooduslike koosluste kahjustamist. Tehnovõrgu rajatise sihtkaitsevööndisse ei jää ja nende püstitamiseks sihtkaitsevööndisse pole vajadust. Kaitseala tarbeks võib olla vajalik rajada uusi piiritähiseid ja infostende.

2.5.5. Piiranguvöönd

2.5.5.1. Piiranguvööndi eesmärgid

Piiranguvöönd on kaitseala osa, mis ei kuulu sihtkaitsevööndisse. Kaitsealal on Märjamaa järtade piiranguvöönd, mille kaitse-eesmärk on karstiala, maastikuilme, poollooduslike koosluste ning elustiku mitmekesisuse kaitse.

Piiranguvöönd on puhervöönd, mis soodustab kogu elustiku, k.a vana metsaga seotud liikide paljunemist ja levikut. Kuigi piiranguvööndis on majandustegevus lubatud ning sealsed elupaigad ei säili pikas perspektiivis, tagab piiranguvööndi kaitsekord elustiku mitmekesisuse kaitse liikidele tundlikul perioodil ja pikema aja jooksul paremini kui kaitseta metsade puhul.

2.5.5.2. Lubatud tegevused piiranguvööndis

Kaitseala piiranguvööndis on lubatud majandustegevus, arvestades määrusega sätestatud erisusi. Eeskätt mõeldakse, et piiranguvööndis on võimalik metsa majanduslikul eesmärgil kasutada, arvestades, et sellel tegevusel on piirangud.

Piiranguvööndis on lubatud kuni 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas. Rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas on lubatud kaitseala valitseja nõusolekul. Piiranguga ei keelata väiksemaid üritusi, kuid välistatakse suuremad kontrollimata kogunemised, millega võib kaasneda oluline häiring. Üle 50 osalejaga rahvaüritusele seatud piirang on vajalik, sest piiranguvööndis on registreeritud mitme kaitsealuse liigi elupaiku. Suuremal rahvaüritusel võib olla oluline mõju kaitse-eesmärkidele, seetõttu soovib kaitseala valitseja olla planeeritavate tegevustega kursis ja seada vajaduse korral tingimusi liikide või koosluste kaitseks.

Märjamaa järtade piiranguvööndis on kaitseala valitseja nõusolekul lubatud aegjärgne ja häilraie langi pindalaga kuni kaks hektarit, kusjuures puisniidu elupaigatüübile (6530*) vastavatel aladel on turberaie keelatud. Piiranguvööndi metsad on praegu noored okas- ja lehtmetsad, mis valmivad tulevikus samal ajal. Seetõttu on raielangi suurusele seatavad piirangud vajalikud, et piiranguvöönd kui puhervöönd täidaks oma eesmärgi, milleks on maastikuilme ja elustiku mitmekesisuse säilitamine. Aegjärgse ja häilraie langipiirangu seadmisega sarnaneb metsamajandamine oluliselt rohkem looduslikule protsessile. Maastikuilmes toimuvad väiksemad ja sujuvamad muutused ning tekivad mitmekesised ja erivanuselised puistud.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud lageraie hall-lepikus langi pindalaga kuni 1 ha, kui hall-lepa koosseisukordaja on suurem kui 80%. Hall lepikus lubatakse kuni 1 ha suurust raiet, kui puistu koosseisus on hall-leppa üle 80%. Hall-lepp on lühiealine puuliik ja metsamaa uueneks turberaievõtet kasutades sama puuliigiga (juure- ja kännuvõsud). Sätte eesmärk on nende metsade uuendamine väärtuslikemate puuliikidega, mis toetavad elurikkuse ja kaitse-eesmärkide säilimist pikas perspektiivis. Näiteks kanakull ega laanerähn ei toitu ega pesitse hall-lepikus. Samuti pole lepikud kasvukohaks püst-linalehikule või kõrgele kannikesele.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud lageraie kuusikus kuni 0,5 ha suuruse langina. Piirang on oluline, et metsamajandamine sarnaneks rohkem looduslikule protsessile. Metsamaastikku

ei teki looduslikul teel kunagi lagedaid alasid. Loodusliku häiringu korral ilmestab maastikku hõre mets, kus on pikali kukkunud puud, tüükad jms metsa struktuurilemendid, ehk üldmulje ei ole kunagi täiesti lage. Seega põhjustaks lageraie lubamine suurtel aladel maastikupildis tugevaid, loodusele mitte omaseid kontraste ning sellel oleks kahjustav mõju maastikuilmele ja metsaliikidele. Piirangud on vajalikud ka seetõttu, et vältida karstialale liigsete toitainete kandumist, mis vabanevad pärast raiet metsamaalt.

Kaitseala valitseja nõusolekul on piiranguvööndis lubatud rajatise püstitamine kaitseala tarbeks. Liigne ehitustegevus hävitab piiranguvööndi kaitse-eesmärgiks olevaid kooslusi ning koosluste pindala väheneb. Seetõttu lubatakse vaid nende rajatiste püstitamist, mis on mõeldud kaitseala tarbeks ega kahjusta kaitse-eesmärke. Piiranguvööndisse võib olla vajalik püstitada piiritähiseid ja infostende ning teisi kaitsealaga seotud rajatiseid.

Elustiku mitmekesisuse säilitamiseks tuleb raiel ühe hektari kohta jätta alles vähemalt 20 tihumeetrit kasvavaid puid või nende säilinud püstiseisvaid osi, mis ei kuulu koristamisele ja jäävad metsa alatiseks. Elustiku mitmekesisuse tagamiseks alles jäetavad puud valitakse eri puuliikide esimese rinde suurima diameetriga puude hulgast, eelistades kõvalehtpuuid, mände ja haabasid, samuti eritunnustega, nagu põlemisjälgede, õõnsuste, tuuleluudade või suurte okstega puid. Säilikuud tagavad elustiku mitmekesisuse kaitse, sest paljud liigid sõltuvad just surnud puudust, mida on kaitseta aladel enamasti vähe. Mitmekesisem metsastruktuur soodustab ja parandab selliste liikide seisundit. Lisaks metsaliikidele sõltub ka kaitse-eesmärgiks seatud liik harivesilik metsamaast, sest täiskasvanud isendid veedavad suure osa ajast varjulises metsakeskkonnas, kus mikrokliima on sobilik ja lamapuud pakuvad varjevõimalusi.

2.5.5.3. Vajalikud tegevused piiranguvööndis

Märjamaa järtade piiranguvööndis on poollooduslike koosluste aladel vajalik nende ilme ja liigikoosseisu säilimist tagav tegevus, nagu loomade karjatamine, rohu niitmine ja alalt eemaldamine ning puu- ja põõsarinde harvendamine. Püst-linalehiku, kõrge kannikese ja harivesiliku elupaikades on nende liikide elutingimuste säilitamiseks vajalik puu- ja põõsarinde harvendamine ning rohu niitmine ja alalt eemaldamine. Piiranguvööndisse jäävate poollooduslike koosluste kogupindala on 29,3 ha.

2.5.5.4. Keelatud tegevused piiranguvööndis

Piiranguvööndis on keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine ja maavara kaevandamine. Kaevandamine on vastuolus kaitse all olevate alade kaitse-eesmärkidega, mistõttu on see tegevus alal jätkuvalt keelatud. Maavara kaevandamist ei ole võimalik lubada, sest kaevandamisega hävitatakse ja kahjustatakse haruldasi looduskooslusi, pinnavorme ja maastikuilmet. Maapõueseaduse § 95 lõike 1 järgi on maavara ning maavarana arvele võtmata kivimit, setendit, vedelikku ja gaasi füüsilisest isikust kinnisasja omanikul õigus talle kuuluva kinnisasja piires võtta kaevandamisloata isiklikus majapidamises kasutamise eesmärgil. Majanduslikel eesmärkidel kaevandamine eeldab suuri pinnasetõid, mis hävitab looduslikud kooslused.

Piiranguvööndis on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine. See on vajalik, et säilitada metsade elustiku mitmekesisus. Puhtpuistuid leidub looduses harva ning lühikese eluearingiga puistud on liigivaesed ega ole loodusele omased. Kaitseala funktsioon on

looduslikkuse säilitamine ja hoidmine, seega peavad metsades kasvama kodumaised liigid ja mets peab olema mitmekesine. Puid võib küll istutada, kuid hooldusraiate käigus on vajalik säilitada ka lehtpuid. Eriti avaldab see mõju kuusikutes, mida ohustavad siis enim üraskid. Kaitsealal ei asu liigivaeseid kooslusi põldude näol, mistõttu ei ole ka kohti energiapuistute rajamiseks.

Piiranguvööndi looduslikes ja poollooduslikes biotoopides on keelatud biotsiidi, taimekaitsevahendi ja väetise kasutamine. Kaitsealale ei jää põllu- ja õuemaad, mida on inimene tugevalt mõjutanud. Meetmega välistatakse, et looduslikesse kooslustesse ei satuks ohtlikke aineid, mis on elustikule kahjustava toimega.

Piiranguvööndis on keelatud puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Kaitseala valitseja võib seda lubada juhul, kui pinnas seda võimaldab. Pinnase kahjustamine rikub ala maastikuilmet, kuna vähendab selle esteetilist väärtust. Samuti võib metsamajandamise tehnika kahjustada looduslikku taimestikku. Seetõttu on puiduvedu lubatud ainult siis, kui pinnas seda võimaldab. Piirang on vajalik, kuna ala jääb peamises osas märjale pehmele pinnasele.

3. Menetluse kirjeldus

21. septembril 2020. a saadeti eramaaüksuste omanikele, Märjamaa vallavalitsusele, Riigimetsa Majandamise Keskusele, Maanteeametile, Keskkonnainspeksioonile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeriumile, OÜ-le Askersund Trading, OÜ-le I&R GROUP, OÜ-le Alkranel ning MTÜ-le Eesti Metsa Abiks tutvumiseks Keskkonnaametis ette valmistatud Märjamaa järtade maastikukaitseala kaitsekorra muutmise väljatöötamise kavatsus (edaspidi ka *VTK*). 23. septembril 2020. a teavitati kodanikke *VTK*-st maakondlikus ajalehes Raplamaa Sõnumid. Ettepanekud ja vastuväited paluti esitada hiljemalt 19. oktoobriks 2020. a Märjamaa järtade MKA kaitse-eeskirja kehtestamise menetlus algatati keskkonnaministri 31. august 2022. a käskkirjaga nr 1-2/22/298, mille lisana on olemas *VTK* koos esitatud ettepanekute ja vastuväidetega.

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu koostamisel on arvestatud nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ looduslike elupaikade ning loodusliku taimestiku ja loomastiku kaitse kohta (EÜT L 206, 22.07.1992, lk 7 – 50).

Nõukogu direktiivi 92/43/EMÜ ehk loodusdirektiivi artikli 2 lõike 1 kohaselt on nimetatud direktiivi eesmärk looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku kaitsmisega aidata kaasa bioloogilise mitmekesisuse säilimisele EL liikmesriikide territooriumil. Loodusdirektiivi artikli 3 lõigete 1 ja 2 kohaselt luuakse Euroopa ökoloogiline võrgustik Natura 2000, mille loomisse annab oma panuse iga liikmesriik võrdeliselt sellega, millisel määral leidub tema territooriumil loodusdirektiivis nimetatud looduslike elupaigatüüpe ja liikide elupaiku. Vastavalt Vabariigi Valitsuse 5. augusti 2004. a korralduse nr 615 „Euroopa Komisjonile esitav Natura 2000 võrgustiku alade nimekiri” punkti 1 alapunktile 244 esitati Natura 2000 võrgustiku loodusalaks Märjamaa järtade loodusala, mis hõlmab Märjamaa järtade maastikukaitseala. Seetõttu tuleb Märjamaa järtade maastikukaitsealal tegevuse kavandamisel hinnata selle mõju kaitse-eesmärkidele, arvestades Natura 2000 võrgustiku alade kohta kehtivaid erisusi.

Märjamaa järtade loodusala on kinnitatud Natura 2000 võrgustiku alaks Euroopa Komisjoni 12. novembri 2007. a otsusega 2008/24/EÜ, millega võeti vastavalt nõukogu direktiivile 92/43/EMÜ vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade esimene ajakohastatud loetelu (teatavaks tehtud numbri K(2007) 5402 all, ELT L 12, 15.01.2008, lk 118–382). Viimati ajakohastati boreaalse biogeograafilise piirkonna loodusalade nimekirja Euroopa Komisjoni 16. veebruari 2022. a rakendusotsusega (EL) 2022/232, millega võeti vastu boreaalses biogeograafilises piirkonnas asuvate ühenduse tähtsusega alade loetelu viieteistkümmes uuendatud versioon (teatavaks tehtud numbri C(2022) 855 all, OJ L 39, 21.02.2022, lk 368–619).

Pärast määruse jõustumist tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek lisada Märjamaa järtade loodusala kaitse-eesmärkide hulka elupaigatüüp liigirikkad niidud lubjavaesel mullal (6270*). Veel tehakse ettepanek lisada loodusala kaitse-eesmärgiks loodusdirektiivi II lisa liik harivesilik, kellele Märjamaa järtade loodusala on esinduslikuks elupaigaks. Samuti tehakse Euroopa Komisjonile ettepanek muuta Märjamaa järtade loodusala piire ja viia need vastavusse kaitseala piiridega. Loodusala osakaal suureneb katastriüksusel Märjamaa metskond 81.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju on positiivne loodus- ja elukeskkonnale, aidates looduskeskkonna säilitamisega kaasa inimeste põhivajaduste ja elukvaliteedi tagamisele. Määrus aitab paremini tagada väärtuslike metsa- ja poollooduslike koosluste ning kaitsealuste looma- ja taimeliikide säilitamisele ja nende soodsa seisundi saavutamisele.

Uue kaitse-eeskirja kehtestamine aitab kaasa rahvusvaheliste kohustuste täitmisele, seega on mõju välissuhetele positiivne. Looduse mitmekesisuse ehk elurikkuse säilitamise ja suurendamise vajaduse sätestavad nii strateegia Euroopa 2030 kui ka tegevuskava Ressursitõhus Euroopa. Sellest tulenevalt on elurikkuse vähenemise peatamiseks ja taastamiseks kinnitatud EL elurikkuse strateegia aastani 2030 (COM(2020) 380), mis seab liikmesriigile konkreetsed ja mõõdetavad eesmärgid elurikkuse (liikide ja elupaikade seisundi) parandamiseks. Kinnitav õigusakt toetab otseselt nende eesmärkide saavutamist. Määrus toetab metsanduse arengukavaga (2021–2030) võetud eesmärkide täitmist, samuti kanakulli kaitse tegevuskava eesmarke.

Märjamaa järtade maastikukaitseala on juba riikliku kaitse all, mistõttu puudub määruse jõustumisel oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele.

Planeeringud tuleb kooskõlla viia kehtestatud õigusaktidega. Seega mõjutab määruse kehtestamine ka kehtestatud planeeringuid. Teadaolevalt vastuolusid kehtivate planeeringutega ei ole, mistõttu oluline mõju selles küsimuses puudub. Eelnõu avalikustamise käigus saadetakse kohalikele omavalitsustele ja maaomanikele arvamuse avaldamiseks eelnõu materjalid.

Vastavalt maamaksuseaduse §-le 4 kaasneb määruse jõustumisega kohaliku omavalitsuse maamaksutulude vähenemine. Maamaksuseaduse § 4 lõike 3 kohaselt hakkab maamaksusoodustus kehtima kaitse-eeskirja jõustumisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Maamaksuseaduse § 4 lõike 1 punkti 11 kohaselt kaitsealade sihtkaitsevööndi maalt maamaksu ei maksta. Kuna 74,8 ha varem piiranguvööndisse jäävast alast arvatakse sihtkaitsevööndisse

ning kaitsealaga liideti 5,7 ha suurune ala, mis tsoneeriti piiranguvööndisse, laekub maamaksu Märjamaa vallale vähem ligikaudu 100 eurot aastas.

Vastavalt looduskaitseaduse §-le 20 võib riik kokkuleppel kinnisasja omanikuga omandada kinnisasja, mille sihtotstarbelist kasutamist ala kaitsekord oluliselt piirab, kinnisasja väärtusele vastava tasu eest. Märjamaa järtade maastikukaitsealal tsoneeritakse sihtkaitsevööndisse 16 ha ulatuses eramaad. Maa-ameti tehingute andmebaasi alusel toimus Rapla maakonnas 2021. aastal 5207 ha maatulundusmaaga 437 tehingut kogusummas 23 874 281 eurot, seega on ühe hektari hind keskmiselt 4585 eurot ning sihtkaitsevööndis oleva 16 ha maatulundusmaa sihtotstarbega eramaa riigile ostmise korral oleks selle hind ligikaudu 73 360 eurot.

Märjamaa järtade maastikukaitseala kaitsekorra uuendamise tsoneeritakse sihtkaitsevööndisse summaarselt 74,7 ha metsamaad. Piiranguvööndist arvatakse sihtkaitsevööndisse 48,7 ha ning aladelt, mis varem kaitse alla ei kuulunud, 5,7 ha valmivat või küpsset metsa. Vastavalt Riigimetsa Majandamise Keskuse (edaspidi *RMK*) arvutustele väheneb Raplamaalt pärinev puidukasutuse tulu rangelt kaitstava metsa puhul keskmiselt 86 eurot aastas ühe hektari kohta. Piiranguvööndi metsade majandamine on olnud varem kitsendatud. Majanduspiirangutega metsade kavandatav raiemaht on hinnanguliselt ligikaudu 1/10 majandusmetsa lankide keskmisest. Arvestades range kaitsega metsa pindala suurenemist, varasemaid piiranguid ning küpse ja valmiva metsa osakaalu, kus lähema kümne aasta jooksul oleks võimalik piirangute muutmiseta raiet teha, on saamata jääv tulu umbes 936 eurot aastas.

SMI 2020 aruande järgi on Raplamaa keskmine metsa tagavara 183 tm/ha. Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liidu tellimusel Ernst & Young Baltic AS tehtud metsa- ja puidusektori sotsiaal-majandusliku mõju analüüsi kohaselt oli 2019. aastal 1 m³ puidu töötlemisel metsa- ja puidutööstuse poolt (metsamajandus, puidu töötlemine ja mööblitootmine) loodav lisandväärtus 193,3 eurot. Summa sees on ka metsaomanike saamata jääv puidutulu (toodud eespool). Sama uuringu järgi on 1 m³ puidu raiest laekuv otsene ja kaudne maksutulu 95 eurot raietsükli kohta. Keskkonnaagentuuri arvestuste järgi jääb piiranguvööndist sihtkaitsevööndisse tsoneerimisel võimalikust metsa majandamise mahust kasutamata eramaal ~30%, riigimaal *RMK* hinnangul 10%. Kui metsatagavara oleks 183 tm/ha, jääks eeltoodud hinnangu järgi muudatuste tõttu otsesest ja kaudset maksutulu täiendavalt laekumata lühiperspektiivis hinnanguliselt 275 000 eurot ja metsa- puidutööstuse poolt lisandväärtus loomata 559 000 euro ulatuses. Arvestades pikaajalist mõju majandusele ehk ka järgmist raietsükli (metsa raietsüklik on arvestatud keskmiselt 80 aastat), väheneb maksutulu aastas u 3000 euro ulatuses ja lisandväärtus u 7000 eurot. Arvestades aastase inflatsiooniga 2%, jääb riigil saamata tulusid u 940 000 eurot ja kogulisandväärtust loomata u 2 miljoni euro väärtuses. Eeldusel, et selle muudatuse tõttu sektoris loodav lisandväärtus arvestuslikult väheneb, võib see mõjutada kuni 0,1 töökohta metsa- ja puidutöötlemise sektoris. Arvutuse eelduseks on teoreetiline võimalus, et praegu kaitse all mitteolev ressurss võetaks kohe kasutusse, mis saaks piirangute tõttu praktiliselt realiseeruda vaid piiratud ulatuses (takistused metsaseaduses, ilmastikus, turuhinnas ja omaniku tahtes).

Kaitseala poollooduslike koosluste hooldamiseks ja taastamiseks on võimalik taotleada toetusi. Eelnõu ei too makstavatesse toetustesse muudatusi, kuna poollooduslike koosluste pindala alal ei muutu. Taastamistoetuste summa oli olenevalt niidu tüübist ja töö iseloomust 2019. aastal kuni 885 eurot/ha. Poollooduslike koosluste hooldamise toetuse suurus on 85–450 eurot/ha aastas. Kokku on selliseid alasid inventeeritud 30,9 ha ulatuses. Teatud tingimustel lisandub ühtne pindalatoetus, mille summa on tavaliselt umbes 100 eurot.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

8. Eelnõu koostamine

Eelnõu kooskõlastatakse teiste ministriumidega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu.